Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

En feministisk offentlighed.

Ph.D.-forelæsning, Aalborg Universitet den 23. september 2004

Fiig, Christina

DOI (link to publication from Publisher):
10.5278/freia.2181591

Publication date:
2004

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

Link to publication from Aalborg University

Citation for published version (APA):
Fiig, C. (2004). *En feministisk offentlighed. Ph.D.-forelæsning, Aalborg Universitet den 23. september 2004*. (52 udg.) (s. 1-26). Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold, Aalborg Universitet. FREIA's tekstserie Nr. 52 https://doi.org/10.5278/freia.2181591

General rights
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from vbn.aau.dk on: April 18, 2024

Christina Fiig

En feministisk offentlighed – Ph. D-forelæsning, Aalborg Universitet den 23. september 2004

FREIA

Paper
December 2004

52

Feminist Research Center in Aalborg
Institute for History, International and Social Studies
Aalborg University
Fibigerstraede 2
DK-9220 Aalborg Ø
Tel: + 45 96 35 83 10, Fax: + 45 98 15 32 98
Mail: all@ihis.aau.dk, www.ihis.aau.dk/freia/index.php

Christina Fiig

En feministisk offentlighed – Ph. D-forelæsning, Aalborg Universitet den 23. september 2004

Christina Fiig
En feministisk offentlighed
– Ph. D-forelæsning, Aalborg Universitet den 23. september 2004

Paper from
FREIA – Feminist Research Center in Aalborg
Institute for History, International and Social Studies
Aalborg University
Fibigerstraede 2
9220 Aalborg Ø
Tel.: 96 35 83 10

Tryk: Uni-Print, Aalborg Universitet, 2004
Layout: Cirkeline Kappel

ISSN: 0907-2179

FREIA's paper series contains working papers, papers for conferences and seminars, project descriptions, lecture manuscripts, chapters from books etc. The papers are made by researchers affiliated to FREIA or by researchers who have visited the centre. The paper series aims at spreading the knowledge of FREIA's activities, internally as well as externally. Editors of the series are Ann-Dorte Christensen and Ruth Emerek. The papers can be ordered at Aalborg University, Institute for History, International and Social Studies, phone: +45 9635 8310, or by e-mail: all@ihis.aau.dk.

Forord

Dette skrift er udgivelsen af min ph.d.-forelæsning på baggrund af min ph.d.-afhandling *A Feminist Public Sphere. An Analysis of the Habermasian Public Sphere in a Danish Gender Political Context.* Forelæsningen bar samme titel. Afhandlingen blev indleveret til forsvar i december 2003, indstillet til forsvar i maj 2004 og forsvaret og tildelt på Det Samfundsvidenskabelige Fakultet, Aalborg Uni-versitet den 23. september 2004.

Selvom et offentligt forsvar vel af definitoriske grunde ikke opfylder alle idealerne omkring den borgerlige offentligheds lighedsbaserede dialog, bidrog mit bedømmelsesudvalg til at gøre forsvaret refleksivt og præget af relativ fri meningsudveksling. Jeg vil tilføje, at selv samme forsvar på linje med 1990'ernes habermasianske offentlighedsbegreb også fungerede som 'en følsom antenne', der tematiserer samfundsmæssige problemer. Jeg vil gerne takke mit bedømmelsesudvalg, lektor, ph.d. Ann-Dorte Christensen (formand), Aalborg Universitet, professor Drude Dahlerup (Stockholm Uni-versitet) og professor Erik Oddvar Eriksen (Oslo Universitet) for en række præcise analyser og kritiske tematikker, der bidrager til videretænkning af projektet.

At skrive en ph.d.-afhandling er en lang og ressourcekrævende proces, der fordrer et godt forskningsmiljø og en vedholdende kreds af familie og venner med tilpas ironisk distance til 'bogen'. Jeg er i den privilegerede position at have haft disse forudsætninger som baggrundshorisont for det, der til tider har været en ensom skriveproces.

Jeg vil gerne benytte denne lejlighed til at takke mine kollegaer i kønsforskningsgruppen FREIA, demokratiforskningsgruppen DE-MOS, min vejleder professor Birte Siim alle Aalborg Universitet og professor Anne Phillips, som vejledte mig under mit forskningsophold på *London School of Economics* (LSE) i forårssemestret 2001 samt en række gode ph.d.-kollegaer på *The Gender Institute* (LSE). Det er blandt mine kolleger, at afhandlingens teoretiske begrebsramme og empiriske analyse er blevet diskuteret, dissekeret, perspektiveret, udfordret – og beriget.

Jeg vil ligeledes benytte lejligheden til at takke de personer, som befolker min livsverden for opmuntring, tålmodighed og en stædig insisteren på overholdelse af projektets endelige deadline. Dette gæl-der især min familie (mine forældre, Richard, Per, Birgit, Marie, Simon og Jane) og min vennekreds- en helt særlig tak til Anne Grethe. Endeligt vil jeg takke Cirkeline Kappel for kompetent tilrettelæggelse af manus.

Christina Fiig
Aalborg Universitet
December 2004

1. Introduktion

Jeg har fået et opdrag, der opfordrer til en præcisering af projektets analysemodel, som af mit bedømmelsesudvalg anvendes til den empiriske analyse af en feministisk del-offentlighed i en dansk kønspolitisk kontekst. Mit bedømmelsesudvalg har understreget, at dette kan ske med udgangspunkt i en kritisk diskussion af projektets case om den danske nyfeministiske debat. Jeg har tolket mit oplæg sådant, at udvalget ønsker en præcisering af den model, jeg har anvendt til at analysere mit empiriske materiale. Dette betyder også, at mit fokus i det følgende udgør denne model og ikke den idealtype om en feministisk offentlighed, jeg har udviklet i afhandlingen eller offentlighedsteori i bredere forstand. Projektets formål har netop været at forbinde teorier med en empirisk kontekst. Mit afsæt er, at en normativ teori eller et teorikompleks kan styrkes ved at blive relateret til en empirisk analyse. Formål og afsæt har været betinget af Habermas' reservation mod at anvende sine teorier til at skabe et institutionelt design og praktiske institutioner (Eriksen & Weigård 1999, Habermas 1987).

Min disposition ser derfor ud som følger. Jeg vil indledningsvist introducere afhandlingens genstandsfelter, forskningsspørgsmål, teser og materialegrundlag. Derefter vil jeg diskutere udvalgets opdrag. Afslutningsvis vil jeg – med den empiriske analysemodel i hånden - diskutere nogle centrale analyseresultater.

Før jeg går videre, vil jeg inddrage en væsentlig definition i afhandlingen i form af en offentlighedsdefinition. Der er adskillige på spil i litteraturen, som bidrager til, at en række fænomener defineres som offentligheder: TV, skrevne og elektroniske medier, politiske partier, parlamentet, ekspertnetværk, internet mv. (se fx GRUS nr. 49, 1996).

Andre typer af offentligheder udspringer af fængsler eller kirkerum i Sydstaterne I USA, hvor sorte engagerer sig i bønner, musik eller marcher for frigørelse. Det sidste eksempel stammer fra bogen *The Black Public Sphere*, der illustrerer offentligheder uden for politiske institutio-

ner og betydningen af et bredt begreb om kommunikation (The Black Public Sphere Collective red. 1995).

Med et afsæt i den habermasianske tradition, er det den tyske sociolog og filosof Jürgen Habermas' offentlighedsteori, som har formet min forståelse, og hvis definition danner basis for afhandlingen.

Habermas (1996) anvender metaforer fra arkitekturen til at beskrive sit nye offentlighedsbegreb. Det anskues som et offentligt rum på forskellige fora, arenaer og scener, som et kompleks netværk af deloffentligheder eller som overlappende netværk af internationale, nationale, lokale og subkulturelle arenaer. Offentligheden anskues desuden som et varslingssystem, en følsom antenne, der tematiserer samfundsmæssige problemer uden at besidde direkte politisk magt. Dens dagsorden skal gå igennem institutionaliserede procedurer i parlamentet og hermed transformeres til lovgivning, før denne magt udformes (Eriksen & Weigård 1999). Man kan tale om en orientering mod det parlamentariske kompleks i teorien. Dette kompleks udgør kernen i offentligheden, fordi den har myndighed til at tage bindende beslutninger.

2. Fire genstandsfelter

Igennem min skriveproces har folk spurgt til min afhandling. Mine udredninger er ikke blevet lettere af, at min case – den danske nyfeministiske debat - har vist sig at være relativt ukendt i en bredere offentlighed. Faktisk har jeg konstateret, at Habermas' borgerlige offentlighed fra 1962 er langt mere kendt end en nutidig debat om feminisme, der udspiller sig i medierne. Denne forelæsning er derfor en god mulighed for at præsentere afhandlingens fire genstandsfelter, analysen og nogle konklusioner. Genstandsfelterne kan i korte træk beskrives, som det fremgår af det følgende.

2.1. Habermas' offentlighedsteori

Mit afsæt for offentlighedsdiskussionen er for det første Habermas' teori, som anses for uomgængelig i analyser af offentlighedens indretning og potentialer. Offentlighedsteorien har fået renæssance i takt med en stigende interesse for den deliberative demokratimodel. Hermed forstår

jeg en demokratiforståelse med vægt på offentlig debat, konfrontation og argumentation (Eriksen & Weigård 1999, Loftager 1999).

Projektets første afsæt er den teoretiske udvikling i det habermasianske offentlighedsbegreb. Denne spænder fra et begreb i ental - fra den borgerlige offentlighed- (1962 / norsk udgave 1971) til et begreb i flertal-offentligheder- i bogen *Facticität und Geltung* 1992 / engelsk udgave 1996). Jeg argumenterer sammen med andre positive tunger i litteraturen, at det netop er denne teoretiske udvikling, der åbner op for et offentlighedsbegreb med større analytiske potentialer, end det var tilfældet for den borgerlige offentlighed (Eriksen & Weigård 1999). Kritikken har været, at den borgerlige offentlighed i teorien er åben for alle, idet den er baseret på en lighedsdimension. Men at den i praksis er domineret af uddannede mænd, der også er ejendomsbesiddere (Meehan red. 1995).

2.2. Feministisk politisk teori

Mit andet afsæt er feministisk politisk teori. Dette afsæt omfatter nærmere bestemt den del af amerikansk feministisk teori, som i 1990'erne har været i kritisk dialog med Habermas, og som er forankret i traditionen af kritisk teori (fx Benhabib 1992, Fraser 1997, Young 1990). En dialog, der bevæger sig inden for en rammerne af den deliberative demokratimodel. Teorierne har et normativt afsæt. Lidt firkantet kan man sige, at feministisk teori forbinder offentlighedsbegreber med debatter om frigørelse og utopien om et bedre samfund.

De amerikanske politiske teoretikere Seyla Benhabib (1992, red. 1996), Nancy Fraser (1992, 1997), Joanna Meehan (red. 1995) og Iris Young (1990, 2000) repræsenterer nogle af dem, som har sat dagsordenen for denne forskning, og hvis teoretiske analyser af habermasiansk offentlighedsteori har fundet anvendelse i projektet.

To centrale omdrejningspunkter i denne debat er dels tematiseringen af et mere inklusivt offentlighedsbegreb og dels spændingen mellem det almene og det specifikke som ramme for debatter i offentligheden (eller formuleret i mere teoretiske termer mellem det universelle og det partikulære). I feministisk offentlighedsteori udgør denne spænding et gen-

nemgående tema udtrykt som en kritik af det universelle. Hovedargumentet er her, at et universelt perspektiv i en debat kun omfatter personers rettigheder og pligter og ikke deres historie og identitet. I relation til offentlighedsdiskussionen har debatten især drejet sig om typer af kommunikation - om disse skal bryde med det universelle og rationelle og inkludere det specifikke som fx personlig historiefortælling og retorik (Benhabib 1992, Young 2000).

To af de bidrag, jeg har anvendt, er Frasers begreber om stærke og svage offentligheder (1992) og Youngs kommunikationsbegreb (2000, se også Fiig 2001). Jeg har i afhandlingen benyttet mig af Frasers sondring mellem forskellige typer af offentligheder, men har dog fundet det nødvendigt at anvende en anden terminologi end Frasers adjektiv 'svage' til beskrivelse af en type af offentlighed uden for parlamentet. I en nordisk kontekst er termen 'svag' misvisende. Det har derfor været konstruktivt at bruge termen 'generelle' offentligheder. Denne er formuleret af Eriksen og Fossum (2002). Frasers (1992) diskussion har ligeledes været konstruktiv til en sondring mellem forskellige typer af aktiviteter i relation til en offentlighed. Fraser sondrer mellem 'interne' aktiviteter, som dækker kollektiv identitetsdannelse. En anden type omfatter 'eksterne' aktiviteter, som dækker 'ydre opposition'.

2.3. Forskning om offentligheder, medier og politisk kommunikation

Mit tredje afsæt er empiriske studier af offentligheder, medier og politisk kommunikation, som jeg har brugt til at konstruere min analysemodel.

Jeg har i projektet argumenteret for, at mit forskningsfelt skaber et vidt rum for konstruktion af en analysemodel for en offentlighed. Feltet er af samme årsag karakteriseret af en begrebsmæssig forvirring mellem normative idealer og empiriske analyser, hvilket fremgår af det følgende.

Det danske forskningsprojekt om politisk journalistik udarbejdet af Ove Kaj Pedersen, Erik Meier Carlsen m.fl. (2000) understreger betydningen af et skel mellem idealer om offentligheden og empiriske analyser af forskellige del-offentligheder. I projektet har forfatterne argumenteret for, at den habermasianske offentlighedsmodel er paradigmatisk for feltet og

hermed blokerer for andre måder at se politisk kommunikation på end den, der er rettet mod parlamentet (fx Esmark 2000). Jeg abonnerer på tesen om en diskrepans mellem normative idealer og empiriske analyser. Ove Kaj Pedersen et al. (2000) sondrer mellem forskellige typer af politisk kommunikation i offentligheden, i.e. cirkler af kommunikation. En cirkel er organiseret omkring *det parlamentariske system* og beslutningstagning i folkevalgte forsamlinger og på linje med det habermasianske ideal. En anden cirkel fokuserer på *forhandlinger i det korporative system*.

Jeg har opstillet en tredje cirkel, som jeg har kaldt *den deliberative kommunikationscirkel.* Den dækker en type af politisk kommunikation, som fokuserer på debat, dialog og meningsdannelse i modsætning til eksempelvis beslutningstagning i det parlamentariske kompleks. Denne cirkel er ikke orienteret mod et specifikt forum som parlamentariske debatter og afspejler den danske kønspolitiske kontekst i 1990'erne, som projektet bevæger sig inden for. Det har været centralt at operere med et begreb om politisk kommunikation, som ikke er rettet mod det parlamentariske system for at kunne analysere casen om den nyfeministiske debat. Disse sondringer er analytiske og ikke gensidigt udelukkende. De forskellige cirkler af politisk kommunikation eksiste-rende alle i medierne på samme tid.

2.4. Den danske nyfeministiske debat

Afhandlingens fjerde afsæt er den danske del af den nyfeministiske debat i perioden 1999-2002.

Den nyfeministiske debat slog igennem i de danske medier i 1999 med oversættelse af den svenske bog *Fittstim* (Skugge et al.1999a) til den danske *Fisseflokken* (Skugge et al. 1999b, se Fiig 2000a). Den brød den stilstand i den danske kønsdebat, som prægede 1990'erne (Dahlerup 2002, Borchorst & Dahlerup 2003). Mit valg af debatten som analysens empiriske genstand havde flere årsager.

Den eksponerede en ny type af feminisme og en anden type af offentlighed end den, der er blevet karakteriseret som en kvindeoffentlighed base-

ret på interne og eksterne debatter i kvindebevægelsen (Dahlerup 1998, Richard 1978). Desuden udfordrede debatten forestil-lingen om den officielle nordiske ligestillingsoptimisme på statsligt niveau (Karvonen & Selle red. 1995) og idéen om 'verdensmesteren i ligestilling'. Sidstnævnte stod i modsætning til de hverdagserfaringer med diskrimination, feminisme og ligestilling, som aktørerne i debatten giver udtryk for. Endeligt var konteksten for debatten ligeledes anderledes. Mange af dens aktører er født omkring 1970 og udgør hermed en ny generation af feminister i en kontekst præget af demobilisering af kvindebevægelsen efter den generation af kvinder, som var aktive i Rødstrømpebevægelsen i 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne. I en teoretisk optik var den nyfeministiske debat frugtbar til en analyse af deliberative kvaliteter i en del-offentlighed, som ikke er baseret på be-slutningstagning, men derimod på meningsdannelse.

2.4.1. Materialegrundlag

Mit valg af empirisk materiale er bygget på flere kriterier. Jeg har for det første anskuet debatbøgerne som et reservoir af biografisk information om unge kvinder og mænds livsverdener og refleksioner over feminisme, køn og ligestilling. Desuden er bøgerne baseret på personlige fortællinger og repræsenterer hermed en bred, ikke-akademisk debat om disse emner (en undtagelse er Skov red. 2002, hvis afsæt er mere analytisk). Et tredje kriterium for valget af debatbøgerne er, at de har fået en vis opmærksomhed i medierne. Mit valg omfatter ikke bøger om feminisme og køn inden for genren fiktion, der er blevet tildelt stor opmærksomhed i danske medier igennem 1990'erne. Endeligt omfatter debatten de bøger, som er skrevet af mandlige aktører (Holm et al. 2000, Sørensen red. 2000).

Bidragene er karakteriseret af individualitet, originalitet, sproglig kreativitet og æstetik. Dansk forskning har belyst, at disse kendetegn også beskriver ungdomsgenerationens forhold til politik- den vil gøre det på sin egen måde (Højmark Jensen 2001). Sprogligt er debatten præget af slang, ordspil, intimitet, ironi og hjemmelavede metaforer.

Bøgerne kan på en gang ses som en fortsættelse af 1970'ernes feministiske litteratur karakteriseret af bl.a. den personlige fortælling og på samme tid som et brud på denne traditions principper om kollektivitet og anti-professionalisme (Dahlerup 1998, Richard 1978).

Materialegrundlaget er afgrænset til at omfatte en række debatbøger og avisanmeldelser i samme tidsperiode. Jeg har efter Barbara Marshall (1995) karakteriseret dette materiale som 'feminist print media'. Det vil sige bøger, tryksager, avisindlæg mv., som diskuterer feminisme. Min hensigt har været at definere en feministisk offentlighed på basis af ovennævnte materialer.

2.4.2. Citater fra den danske nyfeministiske debat

Enkelte citater belyser debatten og illustrerer mit argument om at anskue den som en type af feministisk offentlighed.

"Derfor handler feminisme i høj grad om at skrive og tale, og det er grunden til, at jeg har valgt at samle kvinder til en bog frem for kvinder til en demonstration. Handling er vigtig. Naturligvis. Men uden ord kan vi ikke handle. Uden ord kan vi ingenting" (Skov 2002:30).

"I de sidste 20 år er al tale om kvindeundertrykkelse blevet mødt med aggressiv latterliggørelse og politisk ligegyldighed. Vi får at vide, at mænd og kvinder er lige. Det er løgn. Der er stadigvæk meget at tale om. Derfor denne bog" (Goth et al. 2000:8).

"Det er lysår siden, at en gruppe rødstrømper gik ned ad Strøget for at ende på Rådhuspladsen, hvor de afklædte sig bl.a. parykker, kunstige øjenvipper, store bh'er og kastede dem i en sæk, hvorpå der stod: "Hold Danmark ren". I de unge push-up-øjne ligner de nærmest en flok galninge. En flok gamle galninge" (Bom & Bjerke 2002:35).

"En feminist er i mine øjne også en, der tænker på helheden og holder hånden over de andre? Det er ikke det samfund, vi har lige nu, men det ligner det lidt. Vi burde stå og skrige på Christiansborg for at få en central barselsfond, flere ligestillingsfremmende initiativer i beslutnings-

processen, flere penge til forskning i kvindespecifikke områder. Og for at få en regering, der mener det, når den siger, den vil gøre noget for børnefamilierne…. Alt andet lige, så går det mest ud over kvinderne, når der er besparelser. Hvornår har nogen af jer sidst været solidariske på den fede måde? Sæt kryds: demonstration __, march __, debatindlæg __, som støttede en anden gruppe end din egen __, betalt kontingent i en god forening __, andet, som må siges at være ude af trit med tiden, men vældigt fedt alligevel __. Hilsen jeres egen rødvins-strømpe" (Kraul eds. 2000:194).

3. Forskningsspørgsmål og teser

Ovenstående har introduceret de felter inden for hvilke, jeg har bevæget mig. Afhandlingen har taget afsæt i følgende forskningsspørgsmål og teser.

3.1. Forskningsspørgsmål.

1. Om feministisk teori kan bidrage til en større forståelse af betydningen af et offentlighedsbegreb?

2. På hvilke måder feministisk og habermasiansk offentlighedsteori bidrager til forståelse af den danske nyfeministiske debat?

3. På hvilke måder debatten udfordrer teorierne?

Forholdet mellem forskningsspørgsmålene er, at det første spørgsmål er af ren teoretisk karakter og har fungeret som et hjælpespørgsmål til de øvrige to. Hvor det andet spørgsmål ligeledes er teoretisk, dækker det tredje projektets empiriske del. Forskningsspørgsmålene bygger på tre teser, som har dannet udgangspunkt for projektet.

3.2. Projektets teser

Tesen om kontekstens betydning refererer til den diskrepans, som eksisterer mellem teoretiske idealer og empiriske analyser inden for habermasiansk offentlighedsteori. Tesen er, at denne diskrepans kan reduceres ved at anvende en empirisk kontekst som afsæt for en analyse. Konteksten kan rejse selvstændige krav til teorien (Eriksen & Weigård 1999,

Phillips 1995). Denne tese danner grundlag for projektets analyse af en empirisk offentlighed i en specifik kønspolitisk kontekst.

For det andet abonnerer jeg på tesen om de fem nordiske ligestillings-profiler, som refererer til, at perspektivet på de nordiske lande er dobbelt. Det omfatter både et fokus på en fælles nordisk kønspolitisk model og på variationer mellem landene. Denne tese har formet projektets valg af en dansk case og min konstruktion af en dansk kønspolitisk kontekst i 1990'erne. Jeg bygger her på det nordiske projekt *Equal Democracies* (Bergqvist et al. 1999, Borchorst, Christensen & Raaum 1999), på Christensen og Siims videreudvikling af en dansk kønspolitisk model (2001) og på Christensens præcisering af en dansk kønspolitisk kontekst (2003).

Den tredje tese har jeg kaldt tesen om det nordiske ligestillingsparadoks. Den refererer til diskrepansen mellem den officielle, statslige ligestillings-optimisme, som præger de nordiske lande (Karvonen & Selle red.1995) og unge kvinders erfaringer med feminisme, køn og ligestilling i deres hverdagsliv. Denne tese er inspireret af Hirdmans (2002) tese om det 'nordiske paradoks'. At den tilnærmede kønsbalance i nordisk politik og politiske lighed ikke omfatter andre sektorer i de nordiske samfund, der er præget af en vis grad af uligestilling.

4. Konstruktion af en model til analyse af en feministisk offentlighed

Efter ovenstående beskrivelse af afhandlingens problemstilling, forskningsspørgsmål, teser og materialegrundlag bevæger jeg mig nu over til belysning af spørgsmålet om, hvordan jeg har konstrueret afhandlingens analysemodel. Mit projekt rummer to typer af feministisk offentlighed. Jeg har på basis af debatten mellem Habermas og fe-ministisk teori opstillet en idealtypisk feministisk offentlighed. Desuden har jeg konstrueret en model, der har været brugt til at analysere den nyfeministiske debat. I de følgende afsnit vil jeg introducere den danske kønspolitiske kontekst (afsnit 5) og den empiriske analysemodel (afsnit 6). Dernæst vil jeg diskutere nogle af analysens resultater (afsnit 7).

5. Den danske kønspolitiske kontekst i 1990'erne

Med afsæt i tesen om kontekstens betydning og ideen om en diskrepans mellem normative idealer og empiriske analyser har jeg opstillet en dansk kønspolitisk kontekst i 1990'erne med fire karakteristika. Denne konstruktion er baseret på analyser af den danske ligestillingsdebat i 1990'erne (Borchorst & Dahlerup 2003, Dahlerup 2002), på komparative analyser af dansk ligestillingspolitik i et nordisk perspektiv, på en analyse af danske ligestillingspolitiske instrumenter i 1990'erne (Fiig 2000b) og på analyser af en dansk kønspolitisk model (Christensen & Siim 2001).

Min konstruktion af den danske kønspolitiske kontekst i 1990'erne ser ud som følger:

- Fravær af køn og ligestilling på den politiske dagsorden
- Svag institutionalisering af ligestillingspolitik i politiske institutioner i et nordisk perspektiv
- Lav grad af parlamentarisk debat om køn og ligestilling
- Mindre samspil mellem sociale bevægelser og de politiske institutioner end tidligere

Inspireret af Flyvbjergs (2001) argument om nødvendigheden af at integrere en kontekst i samfundsvidenskabelige analyser har jeg karakteriseret sammentænkningen af en analysemodel og ovenstående kønspolitiske kontekst for 'kontekstualiseringen af en feministisk offentlighed'.

6. Empirisk analysemodel

Det forrige afsnit giver anledning til et spørgsmål om årsager til at konstruere en analysemodel? Et svar er, at en sådan model reducerer en teoris kompleksitet og en idealtypes dimensioner. I lyset af feltets empiriske offentlighedsforskning på den ene side og de abstrakte teorier om offentligheden på den anden har det været nødvendigt at opstille en model med to dele. Modellen er både inspireret af feministisk teori, der har diskuteret parametre som fx forskellige arenaer for og kommunikationsmåder i offentligheder og af den danske kønspolitiske kontekst.

Formålet med den første del af modellen har været at skabe nogle parametre, der kan få teori og empiri til at 'tale samme sprog'. Formålet med den anden del har været at opstille to dimensioner til at belyse processer, som finder sted i debatter ved deltagelse i en offentlighed. Den udgøres af en operationalisering af nogle af de centrale dimensioner i den teoretiske debat om den habermasianske offentlighedsteori. Argumentet er her, at perspektivet ved deltagelse kan bevæge sig langs disse dimensioner.

6.1. The 'Where-What-Who-How'-Model of the Public Sphere

Den første del af modellen udgøres af fire parametre. Disse er arenaer for offentligheden, emner i debatten, aktører, som indgår i denne debat og kommunikationsmåder, aktørerne betjener sig af.

The 'Where-What-Who-How'-Model of the Public Sphere

- Where: location, arena for the debate in the public sphere
- What: issues in the debate
- Who: actors in the public sphere (sex, education and generation)
- How: communication (orientated towards political decision-making (will-formation) or opinion-formation

To dimensioner til analyse af en feministisk offentlighed

- Individuel – kollektive dimension
- Partikulær – universel dimension

Den danske kontekst peger på betydningen af forskellige arenaer og forskellige typer af kommunikation, når fokus i offentligheden ikke er rettet mod det parlamentariske kompleks. Det har været særligt vigtigt at præcisere det parameter i modellen, der omhandler kommunikationsmåder. Jeg har her argumenteret for, at Youngs (2000) kommunikationsbegreb, der omfatter retorik, personlige historiefortælling og bekendelser, er konstruktivt som illustration af andre måder at kommunikere på i offentligheden end rationel og universalistisk argumentation.Youngs pointe er, at

reel inklusion i en offentlighed bygger på mere end blot argumenter og fælles 'kommunikative' spilleregler. Det kræver fx fortællinger fra den enkeltes liv som en måde at få vidneudsagn og erfaringer frem i offentligheden. Disse kan tjene som identifikation og politisering af problemstillinger.

6.2. Dimensioner i analysemodellen

Analysemodellen rummer to dimensioner: individuel- kollektiv og partikulær- universel. Disse anvendes, som nævnt ovenfor, til at belyse processer, som finder sted i debatten ved deltagelse i en offentlighed. Udledningen af disse dimensioner har både et deduktivt og et induktivt afsæt. Jeg har diskuteret det deduktive afsæt i afhandlingens teoretiske kapitler og vil ikke uddybe det nærmere i nærværende fremstilling. Det induktive afsæt er bl.a. begrundet i danske holdningsundersøgelser.

6.2.1. Induktivt afsæt for dimensioner i analysemodellen

Både Christensen og Siim (2001) og Andersen (2003) har belyst den danske kønspolitiske kontekst. Dimensionen individuel- kollektiv er begrundet i undersøgelser, der dokumenterer, at der er tale om faldende opslutning til en kollektiv kvindebevægelse, og at spørgsmål om ligestilling i den yngre generation betragtes som et individuelt anliggende (Andersen 2003).

Dimensionen partikulær -universel er hovedsageligt begrundet i teoretiske overvejelser. Den kan dog også relateres til den danske kønspolitiske kontekst. Christensen og Siim (2001) dokumenterer, at der er væsentlige holdningsforskelle i opslutning til kønspolitiske spørgsmål blandt danskere. Der er altså ikke tale om problemstillinger, der vinder almen støtte. Borchorsts (2003) analyse af dansk ligestillingspolitik og -debat peger i retning af, at en række emner fx vold og pornoficering ikke har været defineret som ligestillingspolitiske emner og herved ikke tidligere er indgået i den almene politisering i den danske kønsdebat.

I relation til analysemodellen omhandler dimensionen individuel - kollektiv spørgsmålet om, hvordan man anskuer feminisme, om feminisme er forbundet med en kollektiv social bevægelse og med et begreb om kol-

lektiv frigørelse. I relation til casen er spørgsmålet, om et individuelt perspektiv udfordres ved deltagelse i en offentlighed.

I relation til analysemodellen omhandler dimensionen partikulær - universel spørgsmålet om, det er muligt at overskride fra det partikulære til det universelle perspektiv ved at deltage i en offentlighed. Altså, om nogle debatter og problemstillinger bevæger sig fra at have karakter at noget 'særligt' til at omfatte noget mere alment. I relation til casen er spørgsmålet, om specifikke kommunikationsmåder (fx individuelle historier og bekendelser) kan få en mere almen karakter ved at blive fortalt i en offentlighed og kan bidrage til en almen politisering af emner, der ikke tidligere har været inddraget i kønsdebatten.

7. Centrale analyseresultater: Den nyfeministiske debat i et offentlighedsperspektiv og i en dansk kønspolitisk kontekst

Jeg vil nu præsentere nogle af afhandlingens analyseresultater. På basis af ovenstående analysemodel må man spørge, hvad der bliver synligt, når man betragter den nyfeministiske debat i et offentlighedsperspektiv og i en dansk kønspolitisk kontekst?

7.1. Arena for debatten: en medieoffentlighed

En medieoffentlighed udgør en central arena og mulighedsstruktur for forhandling af feminisme og feministiske identiteter i en dansk kønspolitisk kontekst i 1990'erne. Debatten udspringer af det civile samfund i modsætning til fx det parlamentariske niveau. Der er ikke tale om, at aktørerne har et antagonistisk forhold til parlamentariske debatter, men at disse er få i antal igennem 1990'erne. Den danske parlamentariske debat om ligestilling og kønspolitiske emner har lidt firkantet sagt været 'tavs' eller fraværende i perioden, ligesom den bredere mediedebat har været karakteriseret af fravær af begreber som 'feminisme' og 'feminist'. Aktørerne anvender offentligheden som arena for forhandling af feminisme og feministiske identiteter. Selve rehabiliteringen af feminismeterminologien regnes af aktørerne for en af de største pointer ved deltagelse i en offentlighed, som danner ramme om rehabilitering af en femi-

nisme-terminologi. Jeg har kaldt dette for rehabilitering af 'THE F-WORD'.

7.2. Emner i debatten: feminisme-begreber

Materialet peger som nævnt i retning af en nyorientering i feminisme-begrebet. Denne nyorientering udgør ét ud af flere centrale temaer i debatten, og det, som jeg har valgt at fokusere på i det følgende.

Denne nyorientering må ses i et generationsperspektiv forhold til de måder, som begrebet blev defineret af aktørerne i rødstrømpebevægelsen i 1970'erne og de tidlige 1980'ere (Dahlerup 1998). Debatten er på den ene side karakteriseret af en abstrakt taknemmelighed i forhold til historiske kvindebevægelser og på den anden af en radikal afstandstagen til rødstrømperne. På linje med tidligere generationer af feminister definerer aktørerne i debatten sig i opposition til den forrige generation. Historisk har kvindebevægelser oplevet en større grad af diskontinuitet end andre bevægelser, hvad angår kollektive læreprocesser fra én generation til den næste (Dahlerup 1998, Streijfert 1983).

På denne baggrund har jeg konkluderet, at der ingen forbindelse er mellem nyfeminisme og en kvindebevægelse. Jeg har anvendt termen 'delinking' til at beskrive forholdet mellem denne feministiske position og en kvindebevægelse. Jeg har argumenteret for, at en konstruktiv fælles beskrivelse for temaer i debatten er 'hverdagsfeminisme', som jeg har hentet fra en af debatbøgerne (Bom & Bjerke 2002). Det er en individuelt orienteret feminisme. En type af feminisme baseret på en diskursiv praksis.

7.3. Aktører i debatten: klasse og generation som identitetsmarkører

To centrale identitetsmarkører i debatten er hhv. et klasse- og et generationsperspektiv, som karakteriserer aktørerne.

Disse er hovedsageligt unge kvinder med en akademisk grad og en profil i danske medier. De repræsenterer det, man kan kalde middelklassen,

hvilket står i modsætning til andre feministiske positioner i det danske kønspolitiske landskab i perioden som fx en venstreorienteret feministisk position, som den Christensen identificerer i sin analyse (2003). Klassedimensionen i debatten fungerer ligeledes som en central identitetsmarkør med betydning for den måde, som andre feminister og andre grupper af aktører relaterer til debatten. I en analyse af britiske arbej-derkvinders identifikation og dis-identifikation med feministiske diskurser konkluderer Skeggs (1997), at der er tale om en konflikt mellem akademisk feministisk teori og diskurser om kvinders liv og på, hvorledes kvinder med forskellig klassebaggrund oplever uligestilling. Skeggs pointe er, at disse britiske kvinders kønsidentitet er baseret på en forestilling om 'refused recognition' og dis-identifikation med dominerende feministiske positioner. På samme måde indgår den nyfeministiske position i et kønspolitisk landskab. Både venstreorienterede feminister og kvinder uden kønspolitisk engagement forholder sig kritisk til den nyfeministiske debat (Christensen 2003).

Aktørerne i debatten er født omkring 1970 (i perioden 1965-1975) og kan hermed ses som en generation af feminister efter rødstrømpebevægelsen. Som nævnt ovenfor markerer aktørerne sig i forhold til netop denne bevægelse på to måder. Som en abstrakt taknemmelighed mod deres feministiske mødre, som fungerer som feministiske rollemodeller og som en konkret afstandstagen fra den bevægelse, som rødstrømperne var engagerede i.

7.4. De to analysedimensioner i debatten

Hvad gælder de to dimensioner er min konklusion, at den nyfeministiske debat i et offentlighedsperspektiv ikke er arena for opnåelse af kollektiv frigørelse, men for anerkendelse af individuelle problemer omkring uligestilling og diskrimination. Der er altså tale om en bevægelse af perspektivet fra et individuelt mod et mere kollektivt. Offentligheder kan desuden bidrage til et alment perspektiv ved at personlige historiefortællinger indgår i en diskursiv praksis. Pointen er ikke, at én type af feminisme skal universaliseres, men at hverdagserfaringer i debatten skal anerkendes ud over den enkelte aktørs egen erfaringshorisont.

7.5. Modellen gyldighed

Ovenstående analyseresultater rejser et spørgsmål om modellens rækkevidde og gyldighed.

Modellen har været velegnet til at differentiere mellem parametre og hermed til at bevæge sig mellem det teoretiske og det empiriske niveau. Den har også været velegnet til min analyse af den første dimension individuel-kollektiv. Den anden dimension partikulær- universel får mere karakter af spekulative resultater. Min konklusion er her, at det kræver nærmere empiriske studier af undersøge, om debattens personlige historier har opnået status som almene og universelle ved at blive bragt frem i en offentlighed.

I den forbindelse kan man rejse et åbent spørgsmål om, hvorvidt en offentlighed skal rumme et universalistisk perspektiv for at være demokratisk?

8. Den empiriske analyse rejser spørgsmål til offentlighedsteorien

Afslutningsvist vil jeg kort gengive afhandlingens belysning af det tredje forskningsspørgsmål: på hvilke måder den empiriske analyse af den nyfeministiske debat udfordrer offentlighedsteorien og feministisk teori.

Den belyser og understøtter for det første tesen om kontekstens betydning. At en given kontekst kan rejse selvstændige krav til analyser af offentligheder og til offentlighedsteorien. Den nyfeministiske debat betoner for det andet betydningen af en teoretisk åbning i retning af en anerkendelsesdiskussion, der er tematiseret i afhandlingens kapitel seks. Den nyfeministiske debat udfordrer endeligt forestillingen om det parlamentariske kompleks som omdrejningspunkt for debatter i en offentlighed.

Et bredere perspektiv i relation til feministisk teori er, at den empiriske analyse udfordrer den forbindelse mellem feministisk teori og feminisme, som karakteriserer den del af amerikansk feministisk teori, som jeg har arbejdet med i projektet. Med Hardings (1986) pointe in mente

om en sammenhæng mellem videnskab og empirisk forskning, er det et interessant spørgsmål, i hvilken retning den empiriske analyse kan lede feministisk teori.

Litteratur

Andersen, Johannes (2003). Dokumentation. *Den individualiserede kamp for ligestilling.* Tillæg til Ugebrevet A4, No. 9, March 3. Landsorganisationen i Danmark.

Andersen, Jørgen Goul et al. (1999). *Den demokratiske udfordring.* Copenhagen: Hans Reitzel Publishers.

Andersen, Jørgen Goul, Torpe, Lars & Andersen, Johannes (2000). *Hvad folket magter. Demokrati, magt og afmagt.* Copenhagen: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Areto, Andrew & Cohen, Jean (1992). *Civil Society and Political Theory.* Cambridge, MA: MIT Press.

BANG, *Feministisk Kulturtidsskrift* (2002). Various issues.

Benhabib, Seyla (1992). *Situating the Self. Gender, Community and Postmodernism in Contemporary Ethics.* Cambridge: Polity Press.

Benhabib, Seyla (ed.) (1996). *Democracy and Difference. Contesting the Boundaries of the Political.* Princeton: Princeton University Press.

Benhabib, Seyla, Judith Butler, Drucilla Cornell & Nancy Fraser (1995). *Feminist Contentions, A Philosophical Exchange.* London and New York: Routledge.

Bergman, Solveig (1999). ”Women in the New Social Movements”, pp. 97-120 in Christina Bergqvist et al. *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries.* Oslo: Scandinavian University Press.

Bergqvist, Christina et al. (eds.) (1999). *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries.* Oslo: Scandinavian University Press.

Bom, Mette (2000a). *"Et kvindeligt netværk – uha"*. Forum 28.4.2000 at www.kvinfo.dk/forum.

Bom, Mette (2000b). *"Noget på hjertet"*. Forum 21.7.2000 at www.kvinfo.dk/forum.

Bom, Mette & Nanna Kalinka Bjerke (2002). *Udslag-hverdags-feminisme i det 21. århundrede.* Copenhagen: Elkjaeroghansen.

Borchorst, Anette (1999). "Den kønnede virkelighed – den kønsløse debat", pp. 113-132 in Jørgen Goul Andersen et al. (eds.). *Den demo-kratiske udfordring.* Copenhagen: Hans Reitzel Publishers.

Borchorst, Anette (ed.) (2002). *Kønsmagt under forandring.* Copenhagen: Hans Reitzel Publishers.

Borchorst, Anette (2002). "Længere barsel på den politiske dagsorden", pp. 101-114 in Erik Albæk, Peter Munk Christiansen & Birgit Møller (eds.). *Demokratisk set.* Festskrift til Lise Togeby. Aarhus: Aarhus University Press.

Borchorst, Anette (2003). *Køn, magt og beslutninger. Politiske forhandlinger om barselsorlov 1901-200.* Århus: Magtudredningen.

Borchorst, Anette, Ann-Dorte Christensen & Nina Raaum (1999). "Equal Democracies? Conclusions and Perspectives", pp. 277-295 in Christina Bergqvist et al. (eds.). *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries.* Oslo: Scandinavian University Press.

Borchorst, Anette & Drude Dahlerup (2003). *Ligestillingspolitk som diskurs og praksis.* Roskilde: Samfundslitteratur.

Calhoun, Craig (ed.) (1992). *Habermas and the Public Sphere.* Cambridge, MA: MIT Press.

Cawood, Sara Højgaard (2002). *"Svigter de danske kønsforskere ligestillingen?"*. KONTUR, Vol. 6, pp.65-68.

Christensen, Ann-Dorte (2003). *Fortællinger om identitet og magt. Unge kvinder i senmoderniteten.* Aarhus: Magtudredningen.

Christensen, Ann-Dorte & Birte Siim (2001). *Køn, demokrati og modernitet. Mod nye politiske identiteter*. Copenhagen: Hans Reitzel Publishers.

Dahlerup, Drude (1998). *Rødstrømperne. Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag 1970-1985,* Vols. I, II. Copenhagen: Gyldendal.

Dahlerup, Drude (2002). ”Er ligestillingen opnået? Ligestillingsdebattens forskellighed i Danmark og Sverige”, pp. 226-246 in Anette Borchorst (ed.). *Kønsmagt under forandring*. Copenhagen: Hans Reitzel Publishers.

De Vibe, Astrid (1993). ”Fra KjerringRåd til Kvinner og klær. Fra kritisk til manipulatorisk offentlighed”, pp. 64-82 in Gro Hageman & Anne Krogstad (eds.). *Høydeskrekk-kvinder og Offentlighed.* Oslo: Ad Notam, Gyldendal.

Dryzek, John S. (2000). *Deliberative democracy and Beyond. Liberals, Critics, Contestations.* Oxford: Oxford University Press.

Edemo, Gunilla (2002). “Rejs Jer fra hjørnesofaen”, pp. 35-50 in Leonora Christine Skov (ed.). *De Røde Sko. Feminisme nu.* Copen-hagen: Tiderne Skifter.

Eriksen, Erik Oddvar (ed.) (1995). *Deliberativ politikk. Demokrati i teori og praksis.* Oslo: TANO.

Eriksen, Erik Oddvar & John Erik Fossum (2002). *”Democracy through Strong Publics in the European Union?”*. Journal of Common Market Studies, Vol. 40, No. 3, pp. 401-423.

Eriksen, Erik Oddvar & Jarle Weigaard.(1999). *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati. Jürgen Habermas’ teori om politikk og samfunn.* Oslo: Fagbokforlaget.

Esmark, Anders (2000). ”Offentlighed eller system? Hvilken rolle har den politiske journalistik i demokratiet?”, pp. 60-86 in Ove Kaj Pedersen et al. *Politisk Journalistik.* Center for Journalistik og Efteruddannelse på Forlaget Ajour, Danmarks Journalisthøjskole.

Felski, Rita (1989). *Beyond Feminist Aesthetics.* Hutchinson Radius.

Fiig, Christina (2000a). “Nyfeministisk kioskbasker”. Review of Linda Norman Skugge et al. *Fisseflokken i Kontur.* Tidsskrift for Kulturstudier, Vol. 1, pp. 63-66.

Fiig, Christina (2000b). “Evaluering af dansk ligestillingspolitik i 1990’erne. Rapport om ligestillingspolitikkens aktører, instrumenter, mål og strategier”, pp. 35-117 in Anette Borchorst & Christina Fiig: *Plads til forbedring. Dansk ligestillingspolitik 1975 til 2000.* Report No. 2-2000, GEP, Research programme on Gender, Empowerment and Politics.

Fiig, Christina (2001). “Youngs kommunikative demokrati”. Review of Iris M. Young *Inclusion and Democracy*. *GRUS*, Vol. 64, pp. 97-102.

Fiig, Christina (2003). A Feminist Public Sphere. *An Analysis of the Habermasian Public Sphere in a Danish Gender Political Context,* upubliceret ph.d-afhandling, Aalborg Universitet.

Flyvbjerg, Bent (2001). *Making Social Science Matter.* Cambridge: Cambridge University Press.

Fraser, Nancy (1992). ”Rethinkning the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy”, pp.109-142 in Craig Calhuon (ed.). *Habermas and the Public Sphere.* Cambridge, MA: MIT Press.

Fraser, Nancy (1997). *Justice Interruptions. Critical Reflections on the “Postsocialist” Condition.* New York & London: Routledge.

Goth, Anita Frank et al. (2000). *Nu er det nok. Så er det sagt.* Copenhagen: Rosinante.

Goth, Anita Frank (2002). *“Spark skoene af og dans”*. Forum 8.3.2002 at www.kvinfo.dk/forum.

GRUS (1996). Tidsskrift. *Tema om politisk kommunikation*, Vol. 49.

Grøntved, Christine (1999). ”Forord”, in Linda Norman Skugge & Belinda Olson. *Fisseflokken.* Copenhagen: Informations Forlag.

Habermas, Jürgen (1971) (org. 1962). *Borgerlig offentlighet – dens framvekst og forfall.* Oslo: Gyldendal.

Habermas, Jürgen (1987) (org. 1981). *The Theory of Communicative Action,* Vol. 2. Cambridge: Polity Press.

Habermas, Jürgen (1996) (org. 1992). *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy.* Cambridge, MA: MIT Press.

Hageman, Gro & Anne Krogstad (eds.) (1994). *Høydeskrekk-kvinder og Offentlighed.* Oslo: Ad Notam, Gyldendal.

Harding, Sandra (1986). *The Science Question in Feminism.* Milton Keynes: The Open University Press.

Hirdman, Yvonne (2002). *"Könsmakt under förandring".* Netværket for Nordisk Velfærdsstatshistorie, Newsletter No. 18, March, pp. 10-15.

Hobson, Barbara, Jane Lewis & Birte Siim (eds.) (2002). *Contested Concepts in Gender and Social Politics.* Cheltenham, UK: Edward Elgar.

Holm, Adam et al. (2000). *Hvordan MAND.* Copenhagen: Tiderne Skifter.

Jensen, Ulla Højmark (2001). *Man skal være sig selv – teoretisk og empirisk belysning af unges politiske univers.* Department of Political Science, University of Copenhagen.

Karvonen, Lauri & Per Selle (eds.) (1995). Closing the Gap. Women in Nordic Politics. Dartmouth: Aldershot.

Keane, John (1994). *"Den offentlige sfæres pluralisering".* Tendens, Vol. 6, No. 2, pp. 29-42.

Kraul, Marie (2000). *Femail.* Copenhagen: Aschehoug.

KVINFO (1996). *"Kvindeoffentlighed i Europa. En feministisk nødvendighed".*

Landes, Joan B. (1988). *Women and the Public Sphere in the Age of the French Revolution.* New York: Cornell University Press.

Loftager, Jørn (1999). "Fungerer den politiske offentlighed?", pp.13-29 in Jørgen Goul Andersen et al (eds.). *Den demokratiske udfordring.* Copenhagen: Hans Reitzel Publishers.

Loftager, Jørn (2003). "Samtalens magt", pp. 74-86 in Peter Munk Christiansen & Lise Togeby (eds.). *På sporet af magten.* Aarhus: Aarhus University Press.

Meehan, Joanna (ed.) (1995). *Feminists read Habermas: Gendering the Subject of Discourse.* New York: Routledge.

Nielsen, Annette (1999). *"The Cunt Cascade Takes on Denmark"*. Forum 6.12.1999 at www.kvinfo.dk/forum.

Nielsen, Annette (2000). *"Tilbage til Skyttegraven"*. Forum 4.9.2000 at www.kvinfo.dk/forum.

Nielsen, Harriet Bjerrum (1995). *"Kjønn som irritationsmoment i det moderne"*. GRUS, Vol. 47, pp.6-24.

Nielsen, Harriet Bjerrum (1999). "Utdanning, kjønn og kjærlighet i tre generationer", pp. 309- 338 in Gunn Elisabeth Birkelund et al. (eds.). *Ansvar og Protest, Kjønn, Klasse og utdanning i senmoderniteten.* Festskrift til professor Hildur Ve. Bergen: Universitetet i Bergen.

Nielsen, Harriet Bjerrum (2002). "Næsvise Piger", pp. 65-79 in Jens Cramer et al. (eds.). *M/K – Mod og Kvindehjerte.* Festskrift til Mette Kunøe 5. november 2002.

Nielsen, Harriet Bjerrum & Monica Rudberg (1995). *"Gender Recipes among Young Girls"*. YOUNG, pp. 1-19; Nordic Journal of Youth Research 2:3 pp. 71-88.

Offen, Karen (1992). "Defining Feminism: a Comparative Historical Approach", pp. 69-88 in Gisela Bock & Susan James (eds.). *Beyond Equality and Difference. Citizenship, Feminist Politics and Female Subjectivity.* London: Routledge.

Pedersen, Ove Kaj et al. (2000). *Politisk Journalistik.* Center for Journalistik og Efteruddannelse: Danmarks Journalisthøjskole, Aarhus: Forlaget Ajour.

Petersen, Eva Bendix (1999). *"Fisseflokkens feministiske skridt"*. Kvinder, Køn og Forskning, 4/99, pp. 86-91.

Phillips, Anne (1995). *The Politics of Presence.* London: Polity Press.

Richard, Anne Birgitte (1978). *Kvindeoffentlighed 1968-1975. Om kvindelitteratur og kvindebevægelse i Danmark.* Copenhagen: Gyldendal.

Rimmen Nielsen, Hanne (1993). "Debatten om de ugifte mødre 1880-1940. Kvindebevægelse og kvindeoffentlighed", pp.25-40 in Gro Hageman & Anne Krogstad (eds.). *Høydeskrekk-kvinder og Offentlighed.* Oslo: Ad Notam, Gyldendal.

Siim, Birte (2000). *Gender and Citizenship. Politics and Agency in France, Britain and Denmark.* Cambridge: Cambridge University Press.

Skeggs, Beverley (1997). *Formation of Class & Gender. Becoming Respectable.* London: Sage.

Skov, Leonora Christine (2000). ”Indledning”, pp. 9-34 in Leonora, Christine Skov (ed.). *De Røde Sko. Feminisme nu.* Copenhagen: Tiderne Skifter.

Skov, Leonora Christine (ed.) (2002). *De Røde Sko. Feminisme nu.* Copenhagen: Tiderne Skifter.

Skugge, Linda Normann et al. (1999a). *Fittstim.* Stockholm: Bokförlaget DN.

Skugge, Linda Normann et al. (1999b). *Fisseflokken.* Copenhagen: Informations Forlag.

Solheim, Hilde Charlotte & Helle Vaagland (1999). *RÅTEKST.* Oslo: Aschehoug.

Streijfert, Helena (1983). *Studier I den svenske kvinnorörelsen.* Monograph no. 30, Sociologi, Göteborg University.

Sørensen, Niels Ulrik (ed.) (2000). *Pikstormerne.* Copenhagen: Informations Forlag.

The Black Public Sphere Collective (eds.) (1995). *The Black Culture Book.* Chicago and London: The University of Chicago Press.

Young, Iris M. (1990). *Justice and the Politics of Difference.* Princeton: Princeton University Press.

Young, Iris M. (2000). *Inclusion and Democracy.* Oxford: Oxford University Press.

Østerud, Svein (1996). *“Offentlighedens Vilkår”*. GRUS, Vol. 49, pp. 5-28.

Publications in FREIA's paper series:

1. Karin Widerberg: Udfordringer til kvinneforskningen i 1990'erne - föredrag på Center for Kvinneforskning i Aalborg 10.5.90, 1992

2. Feminist Research. Aalborg University. Report 1976-1991, 1992

3. Ann-Dorte Christensen: Kvinder i den nye fredsbevægelse i Danmark - mellem køkkenruller, resolutioner og teltpæle, 1992

4. Ulla Koch: Uformel økonomi og social arbejdsdeling - en fortælling om tværfaglighed og det umuliges kunst, 1992

5. Marianne Rostgaard: Kvindearbejde og kønsarbejdsdeling i tekstilindustrien i Danmark ca. 1830 - 1915, 1992

6. Inger Agger: Køn og krænkelse - om politisk vold mod kvinder, 1992

7. Margrethe Holm Andersen: Heks, hore eller heltinde? - et case-studie om tanzanianske kvinders politiske deltagelse og kønsideologier i forandring, 1993

8. Ulla Koch: A Feminist Political Economics of Integration in the European Community - an outline, 1993

9. Susanne Thorbek: Urbanization, Slum Culture, Gender Struggle and Women's Identity, 1993

10. Susanne Thorbek: Køn og Urbanisering, 1994

11. Poul Knopp Damkjær: Kvinder & rektorstillinger - et indlæg i ligestillingsdebatten, 1994

12. Birte Siim: Det kønnede demokrati - kvinders medborgerskab i de skandinaviske velfærdsstater, 1994

13. Anna-Birte Ravn: Kønsarbejdsdeling - diskurs og magt, 1994.

14. Bente Rosenbeck: Med kønnet tilbage til den politiske historie, 1994

15. Jytte Bang og Susanne Stubgaard: Piger og fysik i gymnasiet, 1994

16. Harriet Bjerrum Nielsen og Monica Rudberg: Jenter og gutter i forandring, 1994

17. Jane Lewis: Gender, Family and the Study of Welfare 'Regimes', 1995

18. Iris Rittenhofer: A Roll in the Hay with the Director: The Manager in a Genderhistorical Perspective, 1995

19. Ruth Emerek: On the Subject of Measuring Women's (and Men's) Participation in the Labour Market, 1995

20. Maren Bak: Family Research and Theory in Denmark: A Literature Review, 1995

21. Ann-Dorte Christensen & Birte Siim: Gender, Citizenship and Political Mobilization, 1995

22. Hanne Marlene Dahl: Contemporary Theories of Patriarchy - Like a Bird without Wings? Power, Signification and Gender in the Reproduction of Patriarchy, 1995

23. Lene Klitrose: Moving far beyond the Separated Fields of Patriarchal Scholarship: the Qualitative Leap of Philosophical Daring, 1995

24. Ulla Koch: Omsorgsbegrebet i lyset af international økonomisk integration
- begrebs- og metodediskussion, 1995

25. Karen Sjørup: Patriarkatet og det kvindelige subjekt, 1995.

26. Susanne Thorbek: Women's Participation in Slum Organizations - Does it Make a Difference? 1995

27. Mette Groes: Kvinder laver daghøjskoler for kvinder, 1995

28. Signe Arnfred: Conceptualizing Gender, 1995

29. Durre Ahmed: Essence and Diversity in Gender Research, 1995

30. Ann Schlyter: Women's Responses to Political Changes in Southern Africa - Common Grounds and differences, 1995

31. Diana Mulinari: Thinking about Feminism, 1995

32. Susanne Thorbek: Global Context - Local Concepts, 1995

33. Sylvia Walby: Key Concepts in Feminist Theory, 1996

34. Yvonne Hirdman: Key Concepts in Feminist Theory – Analysing Gender and Welfare, 1996

35. Anna Alten: The Incompatability of Entrepreneurship and Femininity: A Dilemma for Women, 1996

36. Jane Lewis: Equality, Difference and Gender in Twentieth Century Welfare States, 1996

37. Eileen Drew: Key Concepts Employed to Understand Gender in Relation to the Labour Market, 1996

38. Ilona Ostner: Individualization, Breadwinner Norms, and Family Obligations. Gender Sensitive Concepts in Comparative Welfare, 1996

39. Feminist Research. Aalborg University. Report 1996-1999, 1997

40. Ruth Lister: Engendering Citizenship, Work and Care, 1997

41. Ruth Lister: Citizen or Stakeholder. Policies to combat social exclusion and promote social justice in the UK, 1997

42. Anne Showstack Sassoon: Beyond Pessimism of the Intelligence: Agendas for Social Justice and Change, 1997

43. Lilja Mósesdóttir: Breaking the Boundaries: Women's Encounter with the State in Sweden, Germany and the United States, 1997 Labour Market, 1996

44. Ruth Emerek, Jeanette E. Dahl og Vibeke Jakobsen: Migrant Women on the Danish Labour Market, 2000

45. Birte Siim: Dilemmas of Citizenship in Denmark – Lone Mothers between Work and Care, 1999

46. Iris Rittenhofer: Historicizing the "Glass Ceiling". The engendering of difference in German and Danish media presentations of leadershipdebates 1960 – 1989, 2000

47. Chiara Bertone: Familiens rolle i og kvinders krav til de sydeuropæiske velfærdsstater: et studie om Italien, 1999

48. Margareta Bäck-Wiklund: Senmodernt familjeliv och föräldraskap – om tratitionella roller och nya identiteter, 2001

49. Pernille Tanggaard Andersen: Retten til at vælge fællesskab – Yngre ufaglærte kvinders opfattelse af og praksis om fællesskab og solidaritet, 2002

50. Birte Siim: Feministiske bidrag til politisk teori, 2003

51. Anna-Birte Ravn: Economic Citizenship: Debates on Gender and Tax Legislation in Denmark, 1903-83, 2004

52. Christina Fiig: En feministisk offentlighed – Ph. D-forelæsning, Aalborg Universitet den 23. september 2004, 2004

FREIA - the Feminist Research Centre in Aalborg is an interdisciplinary organization of feminist researchers at Aalborg University. Focus of the centre lies within the social sciences, especially the fields of anthropology, history, sociology/social science and political science. The present research programme "Gender and Social Change" forms the framework of a number of individual and collective projects. FREIA is part of the Institute for History, International and Social Studies at Aalborg University.